

ΘΕΜΑ:

Οργανωμένος Θρησκευτικός Τουρισμός στην Ελλάδα: Ο ρόλος της Εκκλησίας

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Ο Θρησκευτικός Τουρισμός (ΘΤ) και οι Προσκυνηματικές Περιηγήσεις (ΠΠ) έχουν μια διαρκή άνοδο τις τελευταίες δεκαετίες τόσο στην Ελλάδα όσο και γενικότερα.

- 1. Ποιοι πιστεύετε ότι είναι οι βασικοί λόγοι αυτής της διαρκούς ανόδου; Από την μέχρι τώρα εμπειρία σας, τι είναι αυτό που οδηγεί όλο και περισσότερους ανθρώπους να στρέφονται προς θρησκευτικά προσκυνήματα;**

Άννα μου σε ευχαριστώ πάρα πολύ για την συνέντευξη, πρώτα απ' όλα, που παίρνεις και από την επικοινωνία σου με το Συνοδικό γραφείο της Εκκλησίας της Ελλάδος που ασχολείται με τα θέματα της προβολής των προσκυνηματικών μνημείων. Θα έλεγα, θα προσπαθήσω να είμαι πολύ σύντομος στις απαντήσεις, αλλά εύστοχα, θα έλεγα, έτσι, πάνω στα θέματα τα οποία θέλεις. Πρώτα απ' όλα ένας βασικός λόγος ανόδου του ΘΤ είναι ότι το μοντέλο, το παλαιό μοντέλο «ήλιος και θάλασσα» είναι κάτι το οποίο έχει περάσει πλέον και, μέσα από το διαδίκτυο, ο σύγχρονος άνθρωπος του 2018 μπορεί να βρει ήλιο και θάλασσα όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και οπουδήποτε αλλού. Υπάρχουν όμως πράγματα τα οποία υπάρχουν στην Ελλάδα τα οποία δεν υπάρχουν κάπου αλλού. Παραδείγματος χάρη δεν υπάρχουν αλλού Μετέωρα, δεν υπάρχει πουθενά αλλού Άγιον Όρος, δεν υπάρχει για τους Ορθοδόξους, ξέρω 'γώ, κάποια άλλα προσκυνήματα τα ιερά λείψανα των Επτανήσων, ο Άγιος Σπυρίδων, ο Άγιος Διονύσιος και οι υπόλοιποι και αντιλαμβάνεσαι ότι αυτός είναι ένας από τους βασικούς λόγους ότι κανείς συνδυάζει να έρθει σε μία χώρα, η οποία έχει όλα αυτά τα πλεονεκτήματα των διακοπών, της ξεκούρασης, και ταυτόχρονα δίνει και ένα μήνυμα, και ταυτόχρονα δίνει και μια παρουσία και στα θέματα του πολιτισμού, που μεταξύ αυτών μπορεί να είναι και είναι και ο ΘΤ.

Τώρα, η ερώτησή σου από πότε και μετά ξεκινάει το ενδιαφέρον για τα προσκυνήματα αναφερόμενη, φαντάζομαι, στα τελευταία χρόνια, όλο και περισσότερο όπως ξέρεις οι άνθρωποι ταξιδεύουν πλέον και το θεωρούν πολύ σημαντικό κομμάτι της ζωής τους να έχουν μέσα στα, στην ξεκούρασή τους και ταξίδια και όλο και πιο σημαντικά πλέον μέσα σ' αυτά τα ταξίδια βάζουν στοιχεία τέτοια πολιτισμού. Όσο πιο καλή είναι η προβολή κάποιας χώρας του πολιτισμού της τόσο πιο πολύ αυξάνει η ποιότητα του τουρισμού και στο θέμα το συγκεκριμένο και η ΕτΕ, τα τελευταία τουλάχιστον 15 χρόνια στα οποία εγώ είμαι γραμματέυς σ' αυτή την Επιτροπή, μια Επιτροπή που αποτελείται από αρχιερείς και από ανθρώπους ειδικούς στα θέματα του ΘΤ, μεταξύ των άλλων έχουμε την υποχρέωση της καλής προβολής, εντός και εκτός Ελλάδος, όλων των προσκυνημάτων και των ιερών μνημείων της χώρας.

-Ουσιαστικά είναι και θέμα προώθησης, μου λέτε.

-Ασυζητητί.

-Μάλιστα.

-Στοχευμένης, μάλιστα, προώθησης. Ας πούμε, για παράδειγμα, με το Συνοδικό γραφείο κάναμε μία στοχευμένη προώθηση στην ανάπτυξη του εισερχομένου τουρισμού από την Κίνα.

-Μάλιστα.

-Στον Κινέζο δεν μιλήσαμε για την θρησκεία μας, γιατί είναι απαγορευμένο πράγμα, όπως γνωρίζουν όλοι το θέμα της θρησκείας. Μιλήσαμε όμως για τον αντίστοιχο, μεγάλο και μακρύ

ιστορικά πολιτισμό που έχουν οι 2 χώρες και όπως εγώ πηγαίνω για να μάθω τον πολιτισμό της χώρας και είμαι «υποχρεωμένος», εντός εισαγωγικών, εκτός από το Σινικό Τείχος να πάω και σε μια παγόδα, να πάω εις κάποιο άλλο βουδιστικό μνημείο, να πάω, ξέρω 'γώ, κάποια πράγματα που συνδέουν την ιστορία τους, έτσι λοιπόν και ο Κινέζος ερχόμενος στην Ελλάδα δε θαυμάζει μόνο την πέτρα των Μετεώρων, θα δει κι ότι και πάνω στα Μετέωρα υπάρχουν, ας πούμε, ιερές μονές. Δε θα πάει μόνο, ας πούμε, στη Σαντορίνη για να κάνει έναν, μια φωτογραφία σε ένα ηλιοβασίλεμα, θα δει και το εκκλησάκι και τον σταυρό που φωτίζει εκεί αυτό το ηλιοβασίλεμα.

-Οπότε ήταν δεκτικοί σ' αυτήν την πρόσκληση οι Κινέζοι, ας πούμε.

-Ναι, ναι, γι' αυτό και είπα «στοχευμένες». Όχι μόνο ήταν δεκτικοί αλλά μετά από την παρουσία της ΕΤΕ συντονισμένα με το Υπουργείο Εξωτερικών της χώρας μας και του Υπουργείου Τουρισμού, σύμφωνα με τις πληροφορίες που το Υπ. Τουρισμού μας δίνει, είχαμε 180% αύξηση του εισερχόμενου τουρισμού, εε, από τη χώρα τη συγκεκριμένη.

-Αυτό πότε έγινε περίπου; 180%;

-Το 2015, 2014-2015. Και έκτοτε είναι συνεχώς αυξανόμενη η ζήτηση για να επισκεφτούν τη χώρα μας σε συνδυασμό και με άλλη χώρα γιατί ερχόμενοι από ένα μακρινό τόπο από την Κίνα...

-Βέβαια.

-...προσπαθούν οι άνθρωποι να συνδυάζουν τη γνωριμία και με άλλες...(ήχος τηλεφώνου). Συγγνώμη γιατί θα πρέπει να απαντώ..

-Λοιπόν, οπότε μόλις μου είπατε ποσοστά της Κίνας ας πούμε μέσα σε ένα χρόνο..που είναι εντυπωσιακό!..

-Μέσα σε ένα χρόνο...

-180%! Το ξαναλέω!

-Βεβαίως θα πρέπει να ξέρετε το εξής, Άννα μου, να γνωρίζεις το εξής γιατί είναι και η επόμενη ερώτηση..

-Ναι..

-...την οποία μου έχεις κάνει.

-Ναι, ακριβώς!

2. Μπορείτε να μου δώσετε, κατ' εκτίμηση, κάποια μεγέθη της ανόδου του ΘΤ στην Ελλάδα; Π.χ. αριθμός επισκεπτών ή ποσοστά αύξησης

-Δεν είναι εύκολο να ξέρουμε τα ποσοστά αύξησης...

-Κατ' εκτίμηση...

-...εε, του ΘΤ και αυτό γιατί... γιατί, παραδείγματος χάρη, για τους Ευρωπαίους πολίτες, που έχουμε Ευρωπαίους πολίτες, οι Ρουμάνοι ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση..

-Σωστό.

-...οι Βούλγαροι ανήκουν πλέον στην Ευρωπαϊκή Ένωση, οι άλλες χώρες που επισκέπτονται την Ελλάδα ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η Δυτική Ευρώπη που έρχεται και επισκέπτεται την Ελλάδα... Δεν έχουμε εισόδους μέσα στα ιερά μνημεία, στους ιερούς, στις ιερές μονές που πρέπει να καταγράψει κάποιος τα στοιχεία...

-Σωστά.

-Κυρίως από αυτούς που έχουμε στοιχεία είναι αυτούς που έρχονται και ζητούνε βίζα για να επισκεφτούν τη χώρα, δηλαδή ομόδοξες χώρες κυρίως που δεν ανήκουν ή η περίπτωση της Κίνας που δεν ανήκουν όμως στην ΕΕ. Και βέβαια εκεί δεν χαρακτηρίζει ο άλλος που ζητάει τη βίζα ότι «Θέλω μεταξύ των άλλων να κάνω και ΘΤ». Απλούστατα εμείς από την κίνηση των ιερών μνημείων

και των μοναστηριών, της επισκεψιμότητας και του πληθυσμού που πηγαίνει, αντιλαμβανόμαστε ότι υπάρχει αύξηση.

-Οπότε, λοιπόν, στην ερώτηση «Αν μπορείτε να δώσετε, κατ' εκτίμηση κάποια μεγέθη της ανόδου...

-Όχι, δε μπορεί να γίνει αυτό..

-Δεν υπάρχει.

-...γιατί δεν κρατούνται αρχεία παντού... επίσης, έτσι; Σίγουρο είναι, δεδομένο ότι υπάρχει από αυτό που βλέπουμε, από τον κόσμο που εισέρχεται από την αγορά μέσα στα είδη της εκκλησιαστικής τέχνης που γίνονται στα μοναστήρια και στα προσκυνήματα, αλλά δεν μπορούμε να έχουμε το ποσοστό, το ακριβές ποσοστό...

-Όχι ακριβώς, αλλά γι' αυτό σας γράφω «κατ' εκτίμηση»... Ωραία λοιπόν, πάμε στην 3^η ερώτηση τότε...

3. Συνήθως τι εθνικότητας είναι οι τουρίστες ΘΤ στην Ελλάδα;

-Η εθνικότητα των τουριστών ΘΤ είναι πάσης φύσεως, έτσι... Ως επί το πλείστον είναι ομόδοξοι, ως επί το πλείστον είναι ομόδοξοι, έτσι, δηλαδή από χώρες προερχόμενα... και θα έλεγα είναι ομόδοξοι και Χριστιανοί.

-Και Χριστιανοί.

-Ναι, είναι σημαντικό αυτό γιατί π.χ. η ΕτΕ δεν έχει μια ταμπέλα στα προσκυνήματά της ότι «Απαγορεύεται η είσοδος στον Χριστιανό άλλου δόγματος», έτσι; Το αντίστοιχο, το αντίθετο μάλιστα... ένα παράδειγμα θα φέρω... Τα βήματα του Αποστόλου Παύλου...

-Ναι.

-...είναι ένα διαχριστια... είναι ένα διαχριστιανικό προσκύνημα, δηλαδή ο οποιοσδήποτε θα έρθει που διαβάζει την Καινή Διαθήκη, που ενδιαφέρεται, που είναι μελετητής, για να δει αυτά τα βήματα του Αποστόλου Παύλου στην Ελλάδα, στον Άρειο Πάγο, στην Κόρινθο, στην Βέροια, στη Θεσσαλονίκη, στη Νικόπολη της Πρέβεζας..

-Στους Φιλίππους...

- ...στους Φιλίππους, έτσι ακριβώς. Και εμείς ενισχύουμε κιόλας αυτό το πράγμα, δηλαδή δε θέλουμε να βάζουμε «ταμπέλες» ότι τα προσκυνήματά μας είναι μόνο για τους Ορθοδόξους...

-Σωστό.

-...βεβαίως, όμως, έχουμε ένα βασικό κριτήριο, θα έλεγα, και ένα βασικό κανόνα ότι κανείς μπαίνοντας σε έναν χώρο της Ορθοδόξου Πίστεως και Λατρείας που είναι τα προσκυνήματα, οι μονές και τα σχετικά, κανείς πρέπει να σέβεται τον χώρο και τις αρχές τις οποίες έχει αυτός ο χώρος γιατί μην ξεχνούμε ότι π.χ. οι μονές είναι, δεν είναι απλός επισκέψιμοι τόποι αλλά είναι τόποι λατρείας, τόποι προσευχής, τόποι ασκήσεως των πατέρων που είναι εκεί, έτσι;

-Σωστά. Ωραία.

4. Ποιος πιστεύετε είναι ο ρόλος των Ρώσων τουριστών για την ανάπτυξη του ΘΤ στην Ελλάδα;

-Είναι πολύ σημαντικός ο ρόλος των Ρώσων τουριστών στην Ελλάδα για τα θέματα του ΘΤ, δηλαδή είναι μια μεγάλη δεξαμενή, έτσι, επισκεπτών από τη Ρωσία, συνδυάζει τις διακοπές και το προσκύνημα, αυτό μάλιστα είναι αυξανόμενο κάθε χρόνο, όλο και περισσότερο, αυτό μαρτυρείται από τις ετήσιες visa, στα visa centre των περιοχών της Ρωσίας και αυτό φαίνεται και από τις ειδικές υπηρεσίες του προσκυνηματικού κέντρου της Εκκλησίας της Μόσχας και από τις, κάποιους

μεγάλους Tour Operator, οι οποίοι, εκτός του τουρισμού, έχουν και διαμέρισμα, department, για τα θέματα του ΘΤ και εκεί είναι αυξανόμενη η αίτηση. Όμως, υπάρχει μία λανθασμένη εντύπωση στην Ελλάδα που θεωρούμε ότι η Ρωσία είναι μια «παχιά αγελάδα» που πρέπει κάθε φορά να «κατεβάζει το γάλα» των τουριστών, συγνώμη που μιλώ έτσι μεταφορικά...

-Όχι, καλά κάνετε...

-...το αντιλαμβάνεστε...

-Ναι, ναι.

-Είναι λάθος αυτό κατά τη δική μου εμπειρία και άποψη. Η Ρωσία είναι ένας μεγάλος, εεε... μια μεγάλη χώρα, όντως έχει ένα ρεύμα μεγάλο προς την Ελλάδα, όμως δεν σημαίνει ότι μόνο Ρώσοι επισκέπτονται την Ελλάδα ή μόνο Ρώσοι είναι αυτοί που πηγαίνουν στα προσκυνήματα κτλ. και επίσης ο κάθε Ρώσος, έχοντας μια αυξημένη αίσθηση της εθνικής συνείδησης, αναλόγως των θεμάτων που υπάρχουνε στην ιστορική στιγμή, επιλέγει όχι να επισκεφτεί και την Ελλάδα και κάποια άλλη χώρα.

-Μάλιστα.

-Αυτό το λέω γιατί γνωρίζουνε, όσοι ασχολούνται με αυτά, ότι υπήρξε ένα πρόβλημα με την Ουκρανία, υπήρξε ένα πρόβλημα με το εμπάργκο στα ελληνικά προϊόντα επειδή είναι ευρωπαϊκά προϊόντα και όλων των χωρών που υποστήριξαν την Ουκρανία και όχι την...

-Ρωσία...

-...Ρωσία και διάφορα τέτοια. Έχει να κάνει με πολλά πράγματα, έχει να κάνει με την εσωτερική οδηγία που δίνει το κράτος στους Ρώσους πολίτες τι θα κάνουν και πού θα πάνε και πώς θα πάνε... δεν είναι ξεκάθαρα πάντοτε και γι' αυτό και δεν πρέπει να έχουμε την λανθασμένη εντύπωση στο μυαλό μας ότι έχουμε μια «παχιά αγελάδα» και ότι από εκεί πρέπει να παίρνουμε συνεχώς και μόνο.

-Νομίζω το αναλύσατε πλήρως! Λοιπόν..

5. Είδα ότι γίνονται επίσημες προσπάθειες επικοινωνίας με Ρώσους και Ουκρανούς (σε σύνδεση και με το προηγούμενο). Θα μπορούσατε να μου δώσετε συνοπτικά κάποια στοιχεία αυτής της προσπάθειας που κάνει η Εκκλησία της Ελλάδας (ΕτΕ) προς αυτήν την κατεύθυνση; Τι επιθυμεί να πετύχει με αυτές τις προσπάθειες η ΕτΕ;

-Ναι. Η ΕτΕ έχει κάνει το εξής σημαντικό. Έχει υπογράψει κάποια πρωτόκολλα συνεργασίας με ομόδοξες χώρες, εε, έχει υπογράψει δηλαδή με την Εκκλησία της Κύπρου, έχει υπογράψει με την Εκκλησία της Ρωσίας, έχει υπογράψει με την Εκκλησία της Βουλγαρίας και ετοιμάζεται να υπογράψει και με άλλες Ορθόδοξες Εκκλησίες με σκοπό ακριβώς την καλύτερη προβολή, αυτό που με ρώτησες στην αρχή, να γίνει η όσο το δυνατόν καλύτερη προβολή των μνημείων και των μοναστηριών της πατρίδας μας εκεί. Εεε, ένα άλλο σημείο είναι ότι, σε συνεργασία με το Ελληνικό Κράτος και το Υπ. Τουρισμού, υπάρχει μία στοχευμένη παρουσίαση της Ελλάδος σε κάποιες χώρες. Παράδειγμα, το 2016 ήταν ένα έτος Ελληνορωσικής φιλίας, Ελλάδος-Ρωσίας.

-Μάλιστα.

-Εκτός των υπολοίπων εκδηλώσεων έγινε και μια προσπάθεια της προβολής, της συντονισμένης προβολής μνημείων και μοναστηριών και προσκυνημάτων στην Ρωσία από την Ελλάδα και στην Ελλάδα από την Ρωσία. Έγινε και ένα Ελληνορωσικό φόρουμ πέρυσι τον Μάιο στην περιοχή των Αθηνών και εκεί δείξαμε και μας έδειξαν και αποφασίσαμε να συνργανώσουμε επισκέψεις των Ελλήνων προς την Ρωσία και των Ρώσων προς την Ελλάδα. Εκτός αυτού υπάρχει και η σκέψη της στοχευμένης παρουσίας στις Διεθνείς Εκθέσεις Τουρισμού, όπου, με ένα πρωτόκολλο συνεργασίας

που έχει υπογράψει η ΕτΕ με την Όλγα Κεφαλογιάννη, όταν ήταν Υπουργός Τουρισμού, και το οποίο πρωτόκολλο συνεργασίας συνεχίζεται ακόμα, εε, η ΕτΕ φιλοξενείται στο Ελληνικό περίπτερο του ΕΟΤ σε κάθε τέτοια Διεθνή Έκθεση, στοχευμένα, επαναλαμβανώ...

-Μάλιστα.

-...εε, για το θέμα της προβολής, της διάθεσης υλικού του τουρισμού. Το ίδιο και με το Κίεβο και κάθε χρόνο η Σύνοδος αποφασίζει σε ποιες από τις Διεθνείς Εκθέσεις που συμμετέχει η χώρα μας με το Υπ. Τουρισμού θα μπορεί και αυτή να συμμετέχει, όχι σε όλες. Στοχευμένα πάντα. Ας πούμε για φέτος είναι η παρουσία μας στις Εκθέσεις της Μόσχας και του Κιέβου, πέρυσι ήταν η συμμετοχή στις Εκθέσεις της Μόσχας και του Βερολίνου, πρόπερσι ήταν η συμμετοχή στη Μόσχα και στο Λονδίνο, αναλόγως κάθε χρόνο...

-Πάντως η Μόσχα είναι... κάθε χρόνο...

-Η Μόσχα είναι ένας βασικός πυλώνας επειδή έχει γίνει μια δουλειά πολύ συστηματική μεταξύ των 2 Εκκλησιών από το 2004 και μετά. Και μάλιστα, να πω και κάτι άλλο το οποίο, έτσι, είναι, είναι πολύ σημαντικό: ο Πατριάρχης Κύριλλος, ο Πατριάρχης Ρωσίας, οποίος είναι ένας φωτισμένος ιεράρχης και σπουδαίος ηγέτης της Ορθόδοξης Εκκλησίας (ήχος τηλεφώνου)... Λοιπόν...

-Είπατε για τον Πατριάρχη Κύριλλο...

-... όταν ήρθε στην Ελλάδα το 2001 ως μητροπολίτης Σμολένσκ, αυτός εισηγήθηκε στην σχέση του και στην επικοινωνία του με την Επιτροπή Διορθόδοξων της Ιεράς Συνόδου, την αναγκαιότητα υπάρξεως, εε, υπηρεσιών ΘΤ. Και τότε ο νυν μητροπολίτης Καλαβρύτων Αμβρόσιος εισηγήθηκε στον Μακαριστό Χριστόδουλο, τον Αρχιεπίσκοπο, την αναγκαιότητα υπάρξεως του γραφείου αυτού και...

-Έτσι ιδρύθηκε...

-...έτσι ιδρύθηκε...

-το 2001

-...το 2001 έτσι ακριβώς, το γραφείο.

6. Υπάρχουν και άλλοι Ορθόδοξοι λαοί που η ΕτΕ επιδιώκει να ανοίξει «κανάλι» επικοινωνίας;

-Νομίζω σας απάντησα, σας απάντησα.

-Ωραία.

-Όλοι οι Ορθόδοξοι Χριστιανικοί λαοί, με όλους είμεθα σε μια επικοινωνία, με όλους είναι λιγότερα και περισσότερα τα βήματα γι' αυτή την υπογραφή Πρωτοκόλλου συνεργασίας, ανταλλαγής επισκέψεων, απόψεων, συνεδρίων και όλα αυτά τα σχετικά. Σε κάθε συνέδριο το οποίο κάνει η ΕτΕ προσκαλεί και από όλες τις άλλες Ορθόδοξες Εκκλησίες. Και δεν είναι μόνο άνοιγμα προς τις Ορθόδοξες Εκκλησίες, αλλά, όπως σας είπα και προηγουμένως, και προς τον υπόλοιπο κόσμο.

-Χμ.

-Για παράδειγμα, επί 3 συνεχόμενα έτη είμαστε σε επικοινωνία με τον επίσημο Εκκλησιαστικό Οργανισμό Opera Romana Pelegrinagi της Ιταλίας, της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, η οποία, χάρη στην δικής... Θέλω να το πω χωρίς να είναι αυτό το πράγμα, έτσι, ότι «θυμιατίζω» τον εαυτό μου...

-Ναι.

-...χάρη στις συντονισμένες ενέργειες και προτάσεις του Συνοδικού Γραφείου, μέσα στα προγράμματα προς όλους τους Καθολικούς ανά τον κόσμο, έχει βάλει προγράμματα επισκέψεως προσκυνηματικά και εις την Ελλάδα, κυρίως στις επισκέψεις στα Βήματα του Αποστόλου Παύλου και τις, τα προσκυνήματα στις Παναγίες, τόσο της νησιωτικής χώρας όσο και των υπολοίπων

προσκυνημάτων, γιατί, όπως γνωρίζουμε, οι Ρωμαιοκαθολικοί έχουν μια μεγαλύτερη ευλάβεια και αγάπη προς το πρόσωπο της Κυρίας Θεοτόκου.

-Στη Madonna, όπως την αποκαλούν. Οπότε αυτό, εν μέρει, απαντάει και στην επόμενη ερώτηση

7. Γίνεται προσπάθεια επικοινωνίας και με άλλα δόγματα, χριστιανικά και μη;

-Στο «και μη», λοιπόν, εδώ θα ήθελα κάποια προσέγγιση.

-Στο «και μη», δηλαδή πώς να επικοινωνούμε, με τους Μουσουλμάνους π.χ. δεν έχει γίνει κάποια στιγμή αυτή η, εεε, ...δεν προλαβαίνουμε να το κάνουμε και αυτό.

-Ναι.

-Σίγουρα, ας πούμε για παράδειγμα...

-Ας πούμε για το Ισραήλ, γι' αυτό σας ρωτάω.

-Θα σας πω ένα παράδειγμα πώς γίνεται και αυτό να γίνεται μια παράλληλη εργασία και σε αυτό. Πώς; Ήρθε, πριν, την περασμένη χρονιά, ο Πατριάρχης των Κοπτών της Αιγύπτου στην Ελλάδα επίσημη ειρηνική επίσκεψη, που δεν είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι, έτσι;... επίσημη ειρηνική επίσκεψη με, και επικοινωνία με τον Μακαριότατο Αρχιεπίσκοπό μας. Ο Μακαριότατος Αρχιεπίσκοπός τον έφερε στην Ιερά Σύνοδο μαζί με τη Συνοδεία του μεταξύ των άλλων επισκέψεων που έκανε στην πατρίδα μας και τον γνώρισε με όλες τις Συνοδικές Επιτροπές και τις εργασίες που γίνονται εδώ. Έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον, και εμείς δείξαμε ιδιαίτερο ενδιαφέρον, για να, για την επικοινωνία των 2 Εκκλησιών των Κοπτών και ημών των Ορθοδόξων στα θέματα της προβολής των προσκυνημάτων και των μνημείων και μοναστηριών κάθε Εκκλησίας.

-Μάλιστα.

-Ήδη αποδεχτήκαμε πρόσκληση, και, πρώτα ο Θεός, στις αρχές Μαΐου, αντιπροσωπεία της ΕτΕ που μέσα σ' αυτή συμπεριλαμβάνονται οι υπηρεσίες του ΘΤ, των Προσκυνηματικών Περιηγήσεων, θα μεταβούνε εις ανταπόδοση αυτής της ειρηνικής επισκέψεως του Κόπτη Πατριάρχη στην Αίγυπτο γι' αυτό το πράγμα και εκεί θα υπογραφεί και ένα Πρωτόκολλο επίσης Συνεργασίας των 2 Εκκλησιών στα θέματα του ΘΤ. Οπότε γίνεται και αυτό όσο μπορεί να φτάσει κανείς και όσο μπορεί να να να αναπτύξει και, επαναλαμβάνω, σας είπα και στην αρχή ότι είναι τέτοιο το εύρος της εργασίας του συγκεκριμένου κομματιού της Εκκλησίας μας που, πολλές φορές οι εργατοώρες των ανθρώπων που υπηρετούμε δεν φτάνουνε.

-Ναι.

-... δε φτάνουν.

-Εγώ το ανέφερα γιατί είδα κάπου στο σάιτ ότι υπάρχει κάποια συνεργασία με το Ισραήλ. Επίσης...

-Μου θυμίζετε αυτή τη στιγμή πάρα πολύ καλά την συνάντηση, την, τις συχνές συναντήσεις που είχαμε με το Ισραήλ και με το κράτος του Ισραήλ μετά από υπόδειξη του Μακαριωτάτου Πατριάρχου Ιεροσολύμων, ο οποίος ζήτησε, ο οποίος ζήτησε να έχουμε αυτή την επικοινωνία για 2 λόγους: πρώτον να διευκολύνουμε τους Ισραηλίτες που έρχονται στην Ελλάδα μας για τις διακοπές να μπορούνε να επισκέφτουνε...και με πολύ χαρά μάλιστα εμείς και τα διάφορα...

-Δικά τους.

-...ιστορικά και θρησκευτικά μνημεία, να διευκολύνεται αυτή η συμπεριφορά η δική μας, να διευκολύνει το Πατριαρχείο από τη δική τους συμπεριφορά των Ισραηλινών προς το Πατριαρχείο μας και εμείς επίσης να έχουμε αυτήν την ανταλλαγή των επισκέψεων των δικών μας, όχι μόνο στα προσκυνήματα, στα Πανάγια προσκυνήματα αλλά και γενικά, γενικότερα στο κράτος του Ισραήλ, το οποίο είναι ενδιαφέρον όχι μόνο από τα Πανάγια προσκυνήματα.

-Το 'να χέρι νίβει τ' άλλο λοιπόν (γέλια)...

-Έτσι ακριβώς.

-Ωραία.

8. Ποια τα μελλοντικά σχέδια της ΕτΕ για την προώθηση του ΘΤ; Πώς σκοπεύει να προσεγγίσει αυτό το θέμα;

Αυτό που είπα και μάλιστα, ε, αυτό το οποίο αυτή τη στιγμή γίνεται μια μεγάλη προσπάθεια σε συνεργασία με την Ευρώπη, με την ΕΕ δηλαδή, με την ΕτΕ και τον επίσημο, το κράτος μας είναι η **ψηφιοποίηση** και στο πιο μοντέρνο, θα έλεγα στον πιο σύγχρονο τρόπο, η ψηφιοποίηση και παρουσίαση όλων των ιερών μνημείων και προσκυνημάτων και μοναστηριών και λειψάνων και εικόνων και ο,τιδήποτε άλλο μπορεί να προβληθεί μέσα από αυτήν την ψηφιοποίηση, ε, της χώρας μας. Ήδη υπάρχει ένα πρόγραμμα, το **InterregIV**, στο οποίο συμμετέχει η ΕτΕ για αυτήν την ψηφιοποίηση, νομίζω ότι αυτό στη νέα γενιά που ασχολείται με τα τάμπλετ και με τα υπόλοιπα...

-Ναι.

-...είναι κάτι πολύ σημαντικό. Η εικονική επίσκεψη π.χ. να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για να έρθει μετά ο άλλος και να επισκεφτεί live και τον χώρο.

-Οπότε έχει ξεκινήσει, είναι σε τι, σε τι...

-Έχει ξεκινήσει, έχει ξεκινήσει η ψηφιοποίηση αρχίζοντας από τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου. Είναι ένα διακρατικό πρόγραμμα το οποίο έχει να κάνει με την Ελλάδα και με την Κύπρο, με την ΕτΕ και την Εκκλησία της Κύπρου, με το Υπουργείο της Ελλάδος, με το Υπ. Τουρισμού της Ελλάδος και το Υπ. Τουρισμού της Κύπρου και έχει να κάνει με μια ψηφιοποίηση σε μητροπόλεις του Βορείου Αιγαίου σαν ένα πρώτο κομμάτι, πιλοτικό, για να προχωρήσουμε μετά στην ψηφιοποίηση όλου του υπόλοιπου Ελλαδικού χώρου.

-Φαντάζομαι ότι θα πάρει χρόνια βέβαια γιατί ο πλούτος είναι τεράστιος.

-Ναι, είναι αναγκαίο όμως.

-Ναι, σωστά.

-Είναι αναγκαίο να καταγραφεί και να διασωθεί αυτός ο πλούτος.

-Ωραία.

9. Φοβάστε ότι υπάρχει ο κίνδυνος της εμπορευματοποίησης των προσκυνημάτων; Αν ναι, πώς σκέφτεται/σχεδιάζει η ΕτΕ να το αποτρέψει; Με ποιους τρόπους; Π.χ. μέσω εκπαίδευσης των λαϊκών να είναι θρήσκοι και όχι θρησκόληπτοι, εστιάζοντας στην ουσία του Θεού και όχι στα υλικά αγαθά, με αυστηρή τήρηση των ημερών και ωρών επισκέψεων, κάτι άλλο;

-Μάλιστα (ήχος τηλεφώνου). Με ρώτησες αν κινδυνεύει από την εμπορευματοποίηση κάποιο προσκύνημα, δε μπορούμε να απαντήσουμε μονολεκτικά, ναι ή όχι. Ο άνθρωπος είναι άνθρωπος. Και ως άνθρωπος ο καθένας μας έχει, ανάλογα με τον χαρακτήρα του και ανάλογα με τις, έτσι με την παιδεία του και ανάλογα με τις συμβουλές και τις διδασκαλίες που έχει δεχθεί και ανάλογα με τον τόπο στον οποίο ζει, έχει τη δυνατότητα να εκφράσει το καλό ή το κακό του εαυτό του. Όπου γίνεται υπέρβαση των πραγμάτων της Χριστιανικής μας πίστεως κινδυνεύει να υπάρχει εμπορευματοποίηση και όχι μόνο από λαϊκούς. Ας πούμε, για παράδειγμα, στο γεγονός ότι ένας ιερωμένος μπορεί να εξαπατά τους ανθρώπους λέγοντας ότι «Θα κάνω το Μυστήριο του Ευχελαίου στο ναό μου, εδώ στην Αθήνα, και θα σας διαβάσω μετά κάποιες μυστικές ευχές για να αποκτήσετε

υγεία, για να αποφύγετε τον κίνδυνο της οικονομικής...» και από 'δώ και από 'κεί είναι εμπορευματοποίηση της πίστεως.

-Βεβαίως.

-Και είναι απατεωνιά του κληρικού ο οποίος κάνει αυτό το πράγμα. Κατά τον ίδιο τρόπο και σε ένα προσκύνημα και σε μια μονή και σε κάτι άλλο, πώς θα βιώνει ο άνθρωπος που ζει μέσα στην μονή και στον χώρο του προσκυνηματος, αυτό που είναι προσκύνημα και αυτό που είναι τόπος ασκήσεως ή μονή, έχει και το θέμα της εμπορευματοποίησης. Σίγουρα υπάρχει ένα κέρδος πάντοτε, ε, αμφίδρομο από την επίσκεψη σε ένα μνημείο, σε ένα μοναστήρι.

-Ναι.

-Πρώτα απ' όλα η κάλυψη της ανάγκης του υπερφυσικού της πίστεως του ανθρώπου που πάει να προσκυνήσει. Σίγουρα μια καλή τέτοια απάντηση, μια καλή τέτοια ανταπόκριση κάποιου μοναστηριού μπορεί να φέρει ποικίλα εε, κέρδη, τα οποία δεν είναι κατ' ανάγκη μόνο...

-Υλικά.

-...υλικά, έτσι. Άρα στο πώς διαχειρίζεται σωστά το προσωπικό, πόσο εκπαιδευμένα σωστά, πόσο συνειδητά σωστά ζει την χριστιανική πίστη και αυτά τα στάνταρ τα οποία δίνει η χριστιανική πίστη στο θέμα, ας πούμε, της προβολής των μνημείων και των μοναστηριών του επιτρέπει να εμπορευματοποιήσει ή όχι την κατάσταση. Και βέβαια, ένας άλλος σημαντικός παράγων είναι το εξής: ότι εε, ο άνθρωπος στον οποίο απευθυνόμαστε και μάλιστα ο σύγχρονος άνθρωπος, δεν είναι ένας κουτός άνθρωπος.

-Μάλιστα.

-Αντιλαμβάνεται πολύ καλά πού υπάρχει εμπορευματοποίηση, πού υπάρχει υπέρβαση, πού υπάρχει έτσι, ένας σεβασμός της επίσκεψης, του επισκέπτη, του προσκυνητή ή του οποιουδήποτε να πω και αναλόγως συμπεριφέρεται.

-Ναι. Ωραία.

10. Ποιοι κίνδυνοι ελλοχεύουν όταν ένα θρησκευτικό μνημείο προσελκύει πολύ κόσμο; Π.χ. αλλοίωση/ καταστροφή του χώρου/ήθους, κάτι άλλο;

-Περισσότερο ο κίνδυνος για τον χώρο είναι 2 πράγματα: η εξοικείωση αυτών που εργάζονται μέσα στον χώρο και το δεύτερο, εε, που είναι έτσι, σημαντικό, η μη τήρηση από πλευράς των πολλών επισκεπτών των κανόνων, οι οποίοι τίθενται από κάποιο μοναστήρι ή χώρο. Και εδώ πάλι, επαναλαμβάνω, η διαχείριση των ανθρώπων έχει να κάνει με το πόσο σεβασμό οι άνθρωποι που εργάζονται μέσα στον χώρο αυτό έχουν για τον εαυτό τους, για τον χώρο στον οποίο εργάζονται και βεβαίως, και για τον άνθρωπο που επισκέπτεται. Έχω ένα πρόσφατο παράδειγμα, πάρα πολύ έτσι, θετικό. Επισκέφτηκα μόλις πριν από 3 ημέρες τη Μονή του Ιωάννου του Ευαγγελιστού Αγίου Παϊσίου στην Σουρωτή της Χαλκιδικής.

-Ναι, προς τα μέρη μου πήγατε!

-Για 'μένα, η συγκεκριμένη αδελφότητα των μοναζουσών, των μοναχών γυναικών που διακονούν εκεί είναι υπόδειγμα σε πολλά πράγματα. Πρώτα απ' όλα είναι υπόδειγμα σεβασμού της προσωπικής τους μοναχικής ζωής, αφού το προσκύνημα δεν είναι κάθε μέρα ανοικτό. Και το προσκύνημα επιτρέπει να ασχοληθεί ο μοναχός με αυτό για το οποίο πήγε εκεί που είναι η άσκησή του και ο αγώνας του. Δεύτερον, κατά τις ώρες που είναι ανοικτό το προσκύνημα αυτό υπάρχει πάντοτε μία διακονία στοχευμένων ανθρώπων, οι οποίοι ξέρουν πώς θα μιλήσουν, θα κατευθύνουν, θα βοηθήσουν αυτόν που πάει, όχι απλώς να προσκυνήσει το θέαμα του τάφου του πατρός Παϊσίου, αλλά την όλη αντίληψη για το πρόσωπο αυτό και για την Εκκλησία. Τέταρτον,

τρίτον, δεν θυμάμαι στον αριθμό πώς τα έχω κάνει, ο σεβασμός του περιβάλλοντα χώρου στο μοναστήρι αυτό, το πόσο, ας πούμε, οι τόποι καθαριότητας, τα WC που βρίσκονται και όλα αυτά τα πράγματα, σε προδιαθέτει ήδη θετικά να σεβαστείς τον χώρο αυτόν και να φύγεις γεμάτος. Άρα, επαναλαμβάνω και πάλι, είναι πολύ σημαντικό ποι οι διακονούν, πώς διακονούν και πώς χειρίζονται τους ανθρώπους αυτούς που έρχονται για να πάρουν αυτή τη Χάρη.

-Εγώ, για να προσθέσω σ' αυτό που λέτε, είχα πάει την παραμονή της γιορτής του, που αντιλαμβάνεστε... μιλάμε για ορδές ανθρώπων...

-Ναι, ναι, ναι...

-Εντυπωσιάστηκα με την απόλυτη τάξη, τα είχαν όλα οργανώσει, ποιος θα ανέβει, ποιος θα βοηθήσει κτλ. Είχα μείνει εντυπωσιασμένη!

-Βέβαια θέλω να σας πω και κάτι με όλη μου την ειλικρίνεια. Εε, δεν είναι πάντοτε πολυάνθρωπα τα προσκυνήματα από προσωπικό. Δηλαδή, ας πούμε, εντάξει, εκεί στην Σουρωτή είναι 60 μοναχές...

-Είναι εθελοντές λαϊκοί, πάρα πολλοί.

-Ναι, και εθελοντές αρκετοί κτλ. Πάντοτε όμως, ελλοχεύει ένας κίνδυνος κόπωσης των ανθρώπων από τον πολύ κόσμο και εκεί θέλει μια διακριτική διαχείριση: ούτε να αισθανθεί ο άλλος προσβεβλημένος και αποκομμένος και διωγμένος, αλλά ούτε και ταυτόχρονα και οι άλλοι να καταστήσουνε υπηρέτες να το πω έτσι...

-Ναι.

-...ξένες ιδιότητες από αυτές τις οποίες ήθελαν να κάνουν. Δηλαδή, δεν είναι δουλειά του αλλουνού, της μοναχής που είναι στη Σουρωτή να πάει να καθαρίζει καθημερινά τις τουαλέτες. Θα το κάνει! Θα το κάνει και θα το κάνει με γνώση ότι το κάνει, αλλά δεν πήγε γι' αυτό!

-Σωστά.

-Έτσι. Οπότε η διάκριση πάντα είναι αυτή, η οποία και από την πλευρά των επισκεπτών και, επίσης, ανάλογα της προετοιμασίας που ο κληρικός, η ενορία, η Μητρόπολη, το προσκύνημα θα κάνει προς τον χώρο αυτό και πώς θα ενημερώσει καλά τους ανθρώπους τους πιστούς, τους ανθρώπους που θα πάνε να κάνουν αυτήν την επίσκεψη. Είναι μία, έτσι, αμφίδρομη εε, επικοινωνία και συμπεριφορά και των ανθρώπων που εργάζονται και των ανθρώπων που επισκέπτονται.

-Ωραία. Λοιπόν...

11. Στατιστικά οι θρησκευτικοί τουρίστες ή προσκυνητές τι είδους προσκυνήματα προτιμούν;

I. Μονές, καστρομοναστήρια, εξωκκλήσια κτλ.

-Μάλιστα. Είναι λίγο το ερώτημά σας αυτό...

-Λίγο «έκλεψα» από αυτά που γράψατε για την... στην Κατερίνη (γέλια).

-Ας πούμε, ναι, ναι, για παράδειγμα, οι Ορθόδοξοι, εε, προσκυνητές, γιατί εμείς, ξέρετε, χρησιμοποιούμε περισσότερο τον όρο περιηγήσεις, προσκυνηματικές περιηγήσεις και λιγότερο τη λέξη, την κοσμική λέξη ΘΤ...

-Ναι.

-...εε, ενδιαφέρονται πάρα πολύ να προσκυνούνε χώρους που υπάρχουν (1)ιερά λείψανα. Είναι μία παράδοση πολύ δυνατή στους σλαβικούς λαούς τα ιερά λείψανα και οι θαυματουργές εικόνες. Εε, άλλους, ας πούμε τους Ευρωπαίους τους προσελκύει, μαζί με το γεγονός της (2)ιστορικότητας ενός μνημείου, και ο (3)περιβάλλον χώρος. Και μάλιστα έχοντας και μία ευαισθησία οικολογική, εε, χαίρονται όταν πηγαίνουν σε προσεγγμένους τόπους μοναστηριών. Άλλους, τους εε, άλλους προσκυνητές συνδυάζει και την, το καινούργιο αυτό καλό φαινόμενο, της, εε, (4)απόλαυσης και

κάποιων μοναστηριακών π.χ. προϊόντων, τα οποία είναι αυθεντικά και πιο, να το πω έτσι, καθαρά και πιο παραδοσιακά σε σχέση με τα προϊόντα που κυκλοφορούν στην αγορά. Δηλαδή, ήμουν προχθές, επιστρέφοντας από την Σουρωτή, Θεσσαλονίκη προς την Αθήνα οδικώς, σταμάτησα εε, σε ένα ομιχλώδες τοπίο, με κακοκαιρία κιόλας εε, στη Μονή του Αγίου Διονυσίου στον Όλυμπο. Μου έκανε μεγάλη εντύπωση πως ένα πούλμαν που είχε σταματήσει από προσκυνητές, όχι Ορθόδοξους Έλληνες, προσκυνητές γενικότερα, Ορθόδοξους, μεταξύ, μετά το προσκύνημά τους κατευθύνθηκαν στο, στην αγορά εκεί προϊόντων, κάνανε έρευνα για το μέλι το οποίο υπήρχε εκεί, για τα γαλακτοκομικά προϊόντα, για κάποια άλλα πράγματα της Μονής, τα οποία έχουν μία έτσι, και μια αξία, αυτό που λένε σήμερα Π.Ο.Π.

-Ναι, ναι.

-Προϊόντα προελεύσεως, έτσι. Και αυτός είναι ένας επίσης λόγος και πολλά άλλα πράγματα. Δηλαδή, μπορεί να επισκεφτεί κάποιος ένα εε, προσκύνημα, ένα μοναστήρι που έχει (5)εκδόσεις προσεγγμένες, κάποιο άλλο, ναι. Ας πούμε πολλές φορές επισκέπτονται... ή κάποιο άλλο σημαντικό πράγμα που καλύπτει την εσωτερική ανάγκη του άλλου.

-Μάλιστα. Ωραία.

12. Τι είδους προσκύνημα οδηγεί συνήθως τους θρησκευτικούς τουρίστες ή προσκυνητές να θέλουν να επισκεφτούν ένα μέρος; Π.χ. μια εικόνα, λείψανα Αγίων, κάποιο γεγονός που συνέβη σε μια περιοχή, η ιστορική-αρχαιολογική αξία κάποιου χώρου; Κάτι άλλο;

-Νομίζω το απάντησα αυτό προηγουμένως αυτό, ναι.

-Ωραία... Λοιπόν.

13. Διάβασα ότι το Άγιο Όρος και τα Μετέωρα έχουν χαρακτηριστεί ως «η Ακρόπολη της Ορθοδοξίας». Φαντάζομαι εννοείτε ότι έχουν την μεγαλύτερη επισκεψιμότητα στην Ελλάδα. Ποια άλλα προσκυνήματα θεωρείτε εξίσου σημαντικά;

-Λόγω της επισκεψιμότητας, δηλαδή όπως π.χ. κανείς δεν μπορεί να σκεφτεί ότι θα επισκεφτεί την Αθήνα και δε θα πάει στην Ακρόπολη...

-Σωστό.

-Κατά τον ίδιο τρόπο θεωρώ ότι οι του εξωτερικού, γνωρίζοντας όταν έρχονται στοχευμένα για ΘΤ, δε θα υπάρχει κάποιος που δε θα γνωρίζει το Άγιο Όρος και δε θα επιθυμεί είτε άντρας είτε γυναίκα, να έρθει σε σύνδεση με το Άγιον Όρος είτε με, αν είναι άντρας με την επίσκεψή του (ήχος τηλεφώνου) εντός του Αγίου Βήματος...

-Ποια άλλα προσκυνήματα θεωρείτε εξίσου σημαντικά πέρα από τα Μετέωρα, έτσι;

-Θεωρώ, όπως σας είπα και πριν, προσκυνήματα που έχουν να κάνουν με μεγάλες θαυματουργικές εικόνες της Παναγίας μας και κυρίως με τόπους οι οποίοι είναι συνδεδεμένοι με τα ιερά λείψανα μεγάλων Αγίων ή τα ολόσωμα λείψανα των μεγάλων Αγίων, καθώς επίσης και τις σπουδαίες παρουσίες, οι εκκλησιαστικές παρουσίες στο χώρο. Π.χ. ο Άγιος Ανδρέας, είναι ένας Απόστολος της ΕτΕ, που συνδέεται με την ΕτΕ, ας πούμε, προσελκύει ο ναός...

-Στην Πάτρα.

-...στην Πάτρα. Ο Απόστολος Παύλος που σας είπα, ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός, ο Άγιος Δημήτριος... κάποιοι άλλοι...

-Στη Θεσσαλονίκη εννοείτε.

-...ο Άγιος Παΐσιος πλέον, ο Άγιος Πορφύριος. Δηλαδή, πέρα των εικόνων, των ιερών εικόνων της Παναγίας μας ή των άλλων θαυματουργικών εικόνων που υπάρχουν, οι τόποι που συνδέονται με μεγάλες φωτεινές προσωπικότητες εκκλησιαστικές ή ιστορικές με τον χώρο.

-Μάλιστα.

14. Υπάρχουν προσκυνήματα στον ελλαδικό χώρο που, κατά τη γνώμη σας, έχουν αδικηθεί (τρόπον τινά); Δηλαδή ότι αυτά δεν έχουν αναδειχθεί όσο θα έπρεπε ή ότι ο κόσμος δεν τα γνωρίζει ακόμη; Και αν ναι, μπορείτε να μου ονομάσετε κάποια;

-Ναι. Θα μείνω περισσότερο στο δεύτερο που λέτε και όχι στο πρώτο, το *αν έχουν αδικηθεί*. Είμαι της γνώμης ότι ο κάθε ένας άνθρωπος, είναι και δόγμα μου αυτό εσωτερικό, επιλέγει στην κατάσταση στην οποία θέλει να βρίσκεται. Και άρα, εάν υποθέσουμε ότι έχει αδικηθεί, ο τόπος αδικεί αφ' εαυτού του τον εαυτό του...

-Μάλιστα.

-...είτε με μία εσωστρέφεια είτε με μία προετοιμασία είτε με ένα φόβο προς το άγνωστο, προς το καινούργιο. Έχω περιπτώσεις Μητροπόλεων της ΕτΕ που, όπου... τόσο, έτσι, η ηγετική παρουσία της Μητροπόλεως όσο και των συνεργατών είναι φοβισμένοι στο νέο, γιατί; Γιατί πρώτα απ' όλα μπορεί να είναι υπερήλιξ ο Μητροπολίτης, μπορεί οι συνεργάτες του να είναι κλειστοφοβικοί μπορεί, μπορεί, μπορεί... χίλια δυο πράγματα και οπότε αμέσως αυτό αδικεί και την προβολή...

-Του προσκυνήματος.

-...του προσκυνήματος. Είχα την περίπτωση, ας πούμε, Μητροπολίτου, ο οποίος μας απάντησε ότι, όταν στείλαμε «Σας παρακαλούμε στείλτε μας πληροφορίες για τα μοναστήρια και τα προσκυνήματά σας», ότι εμένα δε με ενδιαφέρει ο ΘΤ, δεν πιστεύω στο ΘΤ.

-Μάλιστα.

-Έτσι; Δε θέλω να το σχολιάσω αυτό.

-Εντάξει.

-Αυτό όμως αδικεί, όχι την ΕτΕ, όχι τον προσκυνητή, όχι το Συνοδικό Γραφείο, αλλά αδικεί τον τόπο τον συγκεκριμένο.

-Σωστό.

-Εεε, οπότε κατ' αυτόν τον τρόπο έχουμε τέτοιες περιπτώσεις. Το δεύτερο, όμως, είναι πιο έντονο, ότι όντως δεν έχουμε πάντοτε εεε, να το πω έτσι, την πληροφορία, ο κόσμος να γνωρίζει εε όλα τα προσκυνήματα. Είναι λογικό, είναι πάρα πολλά, πάρα πολύς αυτός ο ευλογημένος τόπος. Ας πούμε εγώ κατάγομαι από την Ήπειρο, η ιδιαίτερα μου πατρίδα είναι τα Ιωάννινα.

-Μάλιστα.

-Είμαι γεννημένος και βαπτισμένος σ' ένα μοναστήρι που θεωρείται πανηπειρωτικό προσκύνημα, της Παναγίας της Μολυβδοσκεπάστου στα Ιωάννινα. Ε, εντάξει, οι Ηπειρώτες γνωρίζουνε περισσότερο, ίσως, αυτό το προσκύνημα και λιγότερο οι υπόλοιποι, παρά το γεγονός ότι εκατοντάδες εκατοντάδων αυτοκίνητα έρχονται κάθε σαββατοκύριακο στο μοναστήρι αυτό, λόγω της θαυματουργικής εικόνας της Παναγίας.

-Μάλιστα.

-Πιο γνωστή, ας πούμε, είναι η περιοχή της Κόνιτσας τόσο για τον Ναό του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού και το λείψανο, το μεγάλο τεμάχιο του λειψάνου του Αγίου Κοσμά που υπάρχει στην Κόνιτσα και τώρα το καινούργιο, το σπίτι του πατρός Παϊσίου, του Αγίου Παϊσίου, το οποίο προσελκύει πάρα πολλούς πλέον προσκυνητές. Έχει επισκευαστεί, έχει φτιαχτεί, έχει προσωπικά

αντικείμενα του πατρός Παΐσιου που έζησε πολλά χρόνια στην περιοχή αυτή και λιγότερο, ας πούμε, για παράδειγμα, για το προσκύνημα της Παναγίας εκεί ή κάτι άλλο από την περιοχή.

-Μάλιστα. Ωραία.

15. Υπάρχει κάτι που θα θέλετε να προσθέσετε που δεν έχω συμπεριλάβει; Κάτι που θεωρείτε σημαντικό να ακουστεί;

-Ναι, θα έλεγα το εξής: ότι η ΕτΕ, μέσα από το Συνοδικό της γραφείο, δουλεύει πάνω σε **4 Πυλώνες** προβολής των προσκυνημάτων και των μονών.

Ο **1^{ος} Πυλώνας** είναι η Ενίσχυση της Πίστωσης, δηλαδή το κάθε προσκύνημα και η κάθε μονή να ενισχύσει την Πίστη.

Ο **2^{ος} Πυλώνας** είναι ο Ιστορικός. Τα μοναστήρια και οι εικόνες και τα σχετικά να αναπτύξουν το ιστορικό στοιχείο και της περιοχής και του τόπου που συνδέεται.

Ο **3^{ος} Πυλώνας** είναι ο Πολιτισμός και τα Πολιτιστικά Στοιχεία. Σας είπα προηγουμένως για προϊόντα τοπικά, για τοπικές κοινωνίες εε, που εκεί μπορούν να αναδεικνύουν και άλλα χαρακτηριστικά της περιοχής. Μπορεί να κάνει με την μουσική, με τον ιδιαίτερο τρόπο που είναι ένα προσκύνημα και βεβαίως,

Τον **4^ο και βασικό Πυλώνα**, ο οποίος, είναι ιδιαίτερα, έτσι, ευαίσθητοποιημένος και στην ΕτΕ, στα προσκυνήματα, στις μονές, που είναι η Οικολογία, ο Οικολογικός Παράγων.

Πάνω σ' αυτούς τους 4 βασικούς Πυλώνες είναι η δουλειά της Εκκλησίας, έτσι. Της Εκκλησίας μέσα από το Συνοδικό Γραφείο.

-Ωραία.

16. Στο τελευταίο μέρος θα ήθελα να ρωτήσω την γνώμη σας για την ειδικότητα του «Θρησκευτικού Τουρισμού και των Προσκυνηματικών Περιηγήσεων» που έχει εισαχθεί στα Δ.Ι.Ε.Κ. μόλις τα τελευταία 3 χρόνια. Επειδή όσοι την επιλέξαμε, το κάναμε με πολλή αγάπη για το αντικείμενο, αλλά και για να εξερευνήσουμε τις εσωτερικές μας αναζητήσεις αναφορικά με τον Θεό, ωστόσο υπάρχει και το κομμάτι της επαγγελματικής αποκατάστασης που εκκρεμεί. Επειδή ακριβώς είναι νέα ειδικότητα, το Υπουργείο Παιδείας δεν έχει εκδώσει ακόμη Οδηγό Σπουδών ούτε έχει ξεκαθαρίσει τις επαγγελματικές αρμοδιότητες των αποφοίτων. Θα ήθελα, κατ' αρχάς, να σας ρωτήσω πώς βλέπει/αντιμετωπίζει η ΕτΕ την ίδρυση της ειδικότητας αυτής;

-Πάρα πολύ θετικά! Ήδη στο ερώτημά σας έχετε απαντήσει το σκοπό για τον οποίο κάποιος σπουδάζει.

-Ναι.

-Κάνοντας το ερώτημά σας αυτό, ήδη, στη διατύπωσή του εκφράζετε το γιατί θέλετε να σπουδάσετε αυτό το πράγμα. Και άρα αφού αυτό ταυτίζεται με τους αντίστοιχους σκοπούς και στόχους της ΕτΕ, δε μπορεί η ΕτΕ να είναι αντίθετη σ' αυτή την εε, ειδικευση. Εκείνο το οποίο θα πρότεινε η ΕτΕ προς τους ανθρώπους που ασχολούνται με αυτά είναι η σύνδεσή τους με την Εκκλησία. Όπως, π.χ. καλή μου Άννα, ένας απόφοιτος της Θεολογικής Σχολής, είτε μας αρέσει αυτό είτε δε μας αρέσει, στον χώρο του, στον χώρο της ερεύνης, της μελέτης του, της διακονίας του, καταξιώνεται μόνο και εφόσον, κατά τη γνώμη μου, έχει σχέση με την Εκκλησία και άρα παίρνει ακόμη πιο σημαντική διάσταση η επαγγελματική του εργασία ως θεολόγου, εφόσον έχει σχέση με την Εκκλησία, κατά τον

ίδιο τρόπο θεωρώ ότι οι άνθρωποι που φεύγουν ή που είναι τώρα στην περίοδο που μελετούν, σπουδάζουν τα θέματα των θρησκευτικών περιηγήσεων μπορούν να έχουν και πρέπει να έχουν σχέση με τον φυσικό χώρο των μνημείων και των προσκυνημάτων που είναι τα... που είναι η Εκκλησία. Ο διαχειριστής των προσκυνημάτων και των μοναστηριών και των μνημείων είναι η Εκκλησία. Αν, λοιπόν, εγώ θέλω να σπουδάσω κάτι, αλλά να το σπουδάσω από φιλόλο... από θεωρητικής πλευράς χωρίς να μπω μέσα σ' αυτό...

-Στην ουσία, δηλαδή του πράγματος...

-... τότε έχω κάνει κάτι, ας πούμε, μηχανικά όπως μηχανικά επέλεξαν κάποτε οι άνθρωποι να πάνε σε μία σχολή χωρίς... (γέλια) να ενδιαφέρονται! Έτσι;

-Ωραία.

17. Έχω την πληροφορία ότι η αρχική ιδέα για την ίδρυση της ειδικότητας ήταν του Μακαριστού Αρχιεπισκόπου Χριστόδουλου. (Όπως γνωρίζουμε, ο Μακαριστός Αρχιεπίσκοπος ήταν πολύ διορατικός και πιθανό να είχε καταλάβει ότι ο ΘΤ θα είχε μέλλον στην Ελλάδα. Ίσως, λοιπόν, με αυτόν τον τρόπο να ήθελε να έχει ανθρώπους καταρτισμένους, ώστε να υπηρετήσουν καλύτερα και πιο εξειδικευμένα αυτό το είδος τουρισμού. Γνωρίζετε κάτι επ' αυτού;)

-Ε, όχι. Όπως είπα προηγουμένως, η αρχική ιδέα ήταν του Μητροπολίτου Σμολένσκ Κυρίλλου όταν επισκέφτηκε την ΕτΕ προς τον Μητροπολίτη Καλαβρύτων Αμβρόσιο, ο Μητροπολίτης Καλαβρύτων Αμβρόσιος εισηγήθηκε στην Ιερά Σύνοδο και στον Μακαριστό, τον φωτισμένο...

-Ναι!

-... Αρχιεπίσκοπο Χριστόδουλο, την αναγκαιότητα αυτά... και ο Μακαριστός Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος όχι απλώς ίδρυσε, αλλά προΐστατο, να το πω έτσι, των πρώτων βημάτων ιδρύσεως του Συνοδικού Γραφείου.

-Χμ.

-Και επίσης, να πω και κάτι άλλο στο σημείο αυτό. Ότι, το πόσο αναγκαίο και το πόσο σημαντικό είναι το γραφείο του θρησ... των προσκυνηματικών περιηγήσεων φαίνεται και από έναν άλλο φωτισμένο πνευματικό μας ηγέτη, τον Οικουμενικό μας Πατριάρχη...

-Μάλιστα.

-... τον κύριο Βαρθολομαίο, ο οποίος, όχι μόνο εξορμήσεις προσκυνηματικής περιηγήσεως δημιουργεί κάθε χρόνο εε, για τους Ορθοδόξους, αλλά έχει και συγκεκριμένη αντίληψη των τόπων και των τρόπων που πρέπει η Εκκλησία να προβάλλει αυτά τα μνημεία και, μάλιστα, οι απόψεις του Παναγιωτάτου Οικουμενικού Πατριάρχου είναι απόλυτα ταυτισμένες με τη δουλειά της ΕτΕ, γι' αυτό και κάθε φορά που επικοινωνούμε μαζί του είτε με τη φυσική μας παρουσία στο Ιερό Κέντρο, στο Οικουμενικό Πατριαρχείο είτε δι' αλληλογραφίας, επαινεί το έργο της ΕτΕ στον συγκεκριμένο τομέα και εμείς μαθαίνουμε κάθε μέρα περισσότερο από την εμπειρία τη δική του, την σοφή εμπειρία ενός μεγάλου, μεγάλου, πολύ σπουδαίου ιεράρχου, ηγέτου της Εκκλησίας μας.

-Μάλιστα.

18. Ανεξάρτητα από το ποιος είχε την αρχική ιδέα, πιστεύετε ότι αυτή η ειδικότητα έχει μέλλον στην Ελλάδα; Έτσι μας διαμορφώνεται η ζήτηση στην αγορά, πιστεύετε ότι θα ανοίξει ο δρόμος για την απορρόφηση απόφοιτων μας ειδικότητάς μας; Αν ναι, σε ποιους τομείς;

-Σας είπα και το ξεκαθαρίζω, με όλη τη σημασία της λέξεως, ότι εάν ένας απόφοιτος μιας τέτοιας σχολής συνδέσει τον εαυτό του με αυτούς τους φυσικούς χώρους που είναι η Εκκλησία, οι Συνοδικές της υπηρεσίες, το ιερό προσκύνημα και η ιερά μονή και θέσει τον εαυτό του, νομίζω ότι έχει πορεία και μέλλον. Εάν αυτονομηθεί, θα μπορεί να είναι ένας θεολόγος όπως ένας θεολόγος καθηγητής σε ένα σχολείο, ίσως και αν αυτό χρειαστεί ή ένας ξεναγός ή δεν ξέρω εγώ, κάτι άλλο, το οποίο όμως θα τον αφήνει άγευστο αφού... από όλες αυτές τις πορείες της Εκκλησίας.

-Ωραία.

19. Η ΕτΕ θα στηρίξει τους απόφοιτους, ώστε να υπάρχουν σωστά καταρτισμένοι άνθρωποι που θα αναδείξουν τα θρησκευτικά μνημεία της Ελλάδας; Αν ναι, με ποιες ενέργειες θα μπορούσε να γίνει αυτό;

-Νομίζω σας απάντησα (γέλια)!

-Χμ, οκ. Επομένως... πάμε στις 2 τελευταίες ερωτήσεις...

20. Τι θα θέλατε να κάνουμε εμείς οι σπουδαστές από την πλευρά μας, ώστε να θέσουμε τα θεμέλια μιας εποικοδομητικής συνεργασίας με την ΕτΕ με απώτερο σκοπό την προώθηση και ανάδειξη των θρησκευτικών μνημείων και προσκυνημάτων στην Ελλάδα;

-Άννα μου το πρώτο και βασικό είναι αυτό που έκανες. Δηλαδή η προσέγγιση, η γνωριμία και το φρούτο αυτής της προσέγγισης και της γνωριμίας που είναι η γνώση.

-Ναι.

-Στη συνέχεια, αυτός ο πολλαπλασιασμός αυτής της γνώσης και της εμπειρίας και της γνώσης και στους άλλους. Και μετά οι στοχευμένες ενέργειες, οι από κοινού στοχευμένες ενέργειες, σου έθεσα ένα παράδειγμα και σου είπα ότι η ΕτΕ μετέχει αυτή τη στιγμή σε ένα Ευρωπαϊκό πρόγραμμα, το οποίο έχει να κάνει με ψηφιοποίηση των ιερών μνημείων, προσκυνημάτων, μοναστηριών κτλ. κτλ. ένα μεγάλο project. Αυτό π.χ. αν το κοινωνήσει, το επικοινωνήσει δηλαδή ένα τμήμα με τους συνεργάτες του, με τους συμφοιτητές σου κτλ. και ζητήσει από την ΕτΕ την εμπλοκή του ιδρύματος, την εμπλοκή της σχολής σε ένα τέτοιο κομμάτι, είναι δεδομένο ότι η ΕτΕ θα ανταποκριθεί θετικά πιέζοντας προς το Υπουργείο Παιδείας, προς τους αρμόδιους φορείς αυτήν την εμπλοκή των ανθρώπων με διπλό αποτέλεσμα. Πρώτον, την επικοινωνία, την γνώση, την εμπειρία και την σύνδεση με την ΕτΕ και ταυτόχρονα και την επαγγελματική τους έτσι, θα έλεγα, απασχόληση αυτού του πράγματος.

-Πολύ ενδιαφέρον ακούγεται. Και τέλος...

21. Τι θα συμβουλευάτε τόσο της πρώτους απόφοιτους όσο και της νυν σπουδαστές της ειδικότητας του «Θρησκευτικού Τουρισμού και των Προσκυνηματικών Περιηγήσεων»;

-Νομίζω ότι το κατάλαβες από όλη την συνέντευξη...

-(γέλια)

-...σαν φρούτο της εμπειρίας, της γνώσης και της προσέγγισης... Και σου ζητώ συγνώμη και πάλι που δεν ήμουν συνεπής τουλάχιστον στις ώρες των ραντεβού, με την έννοια...

-Κανένα πρόβλημα.

-Αντιλήφθηκες κι εσύ κι εγώ την πολύ, έτσι, πιεστική εργασία την οποία έχουμε.

-Ναι.

-Ήδη προετοιμαζόμαστε για την έκθεση στην Μόσχα, προετοιμαζόμαστε για την έκθεση στο Κίεβο. Είναι και οι δυο μέσα στον μήνα Μάρτιο, είναι 7 μέρες η μία, 7 μέρες η άλλη...

-Πολύ.

-...λίγο πριν του Ευαγγελισμού η μία, μετά τον Ευαγγελισμό η άλλη, λίγο πριν την Μεγαλοβδομάδα, κι οπότε αντιλαμβάνεσαι ότι η Εκκλησία, έχοντας και ένα δικό της πρόγραμμα της Μεγάλης Σαρακοστής, είναι πάρα πολύ, έτσι, πιεστικά τα πράγματα για να μπορεί να φέρει εις πέρας και την παρουσία. Και αν προσέξεις, οι εκθέσεις γίνονται, δυστυχώς ή ευτυχώς τέτοια εποχή, δηλαδή Φεβρουάριο-Μάρτιο, γιατί προετοιμάζονται τα προγράμματα για το καλοκαίρι και για μετά το καλοκαίρι.

-Σωστό. Οπότε ένας παραπάνω λόγος να σας ευχαριστήσω για το χρόνο σας...

-Παρακαλώ.

-Και τη διάθεσή σας...

-Παρακαλώ.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Κατ' αρχάς, η συνέντευξη-συζήτηση με τον Γραμματέα της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος, *Ειδική Συνοδική Επιτροπή-Συνοδικό Γραφείου Προσκυνηματικών Περιηγήσεων (Θρησκευτικού Τουρισμού)*, Αρχιμανδρίτη π. Σπυρίδων Κατραμάδο ήταν καταπληκτική, χειμαρρώδης και πολύ εποικοδομητική! Παρόλο το πραγματικά βεβαρυμμένο πρόγραμμά του, ανταποκρίθηκε άμεσα στο αίτημά μου για μια συνάντηση-συνέντευξη με σκοπό να απαντήσει στο ερωτηματολόγιο που είχα συντάξει για την εργασία μου. Και μπορεί αυτός να ήταν ο αρχικός σκοπός, ωστόσο θεωρώ πως μπήκαν τα θεμέλια για την σταδιακή θεμελίωση μιας διαρκούς επικοινωνίας και συνεργασίας του τμήματός μας με την Εκκλησία της Ελλάδος, ούτως ώστε να βοηθήσουμε αλλήλους στην καλύτερη προβολή, ανάδειξη, αξιοποίηση και προστασία των μνημείων της Ελλάδας μας.

Ο πατέρας Σπυρίδωνας με δέχτηκε με χαρά στο γραφείο του και, ενδιαμέσως τηλεφωνημάτων και συνεργατών που μας διέκοπταν κατά διαστήματα για να τον συμβουλευτούν, διέθεσε πάνω από μια ώρα απαντώντας με κάθε ειλικρίνεια, λεπτομερώς και πλουσιοπάροχα σε όλα τα ερωτήματά μου. Είμαι βέβαιη πως, εκτός από εμένα που πήρα τη συνέντευξη, οποιοσδήποτε διαβάσει το παρόν ερωτηματολόγιο θα διαφωτιστεί πλήρως, ακόμη κι αν δεν έχει την πραγματική ιδέα για το θέμα.

Τα ερωτήματα κυμάνθηκαν από τα αυτονόητα θέματα του τι ωθεί στην αύξηση του ΘΤ και των ΠΠ τα τελευταία χρόνια, μεγέθη ανόδου, εθνικότητα τουριστών ΘΤ στην Ελλάδα, ο ρόλος των Ρώσων τουριστών στη χώρα μας, προχώρησαν στις ενέργειες που κάνει η ΕτΕ για να προωθήσει τόσο τον ΘΤ όσο και την συνεργασία με άλλες ομόδοξες και μη χώρες, επεκτάθηκαν στο θέμα του κινδύνου εμπορευματοποίησης των προσκυνημάτων και του τι μπορεί να γίνει για να αποτραπούν οι διάφοροι κίνδυνοι που ελλοχεύουν από τις πολυπληθείς επισκέψεις ανθρώπων, συνεχίστηκαν με το είδος των προσκυνημάτων που συνήθως προτιμώνται από τους τουρίστες-προσκυνητές, με το είδος των διάσημων ή άγνωστων προσκυνημάτων της Ελλάδας και κατέληξαν στα πιο εξειδικευμένα ερωτήματα αναφορικά με την ειδικότητα του Ι.Ε.Κ. μας, δηλαδή του «*Θρησκευτικού Τουρισμού και των Προσκυνηματικών Περιηγήσεων*». Σε αυτό το σημείο ο π. Σπυρίδων κλήθηκε να απαντήσει αρχικά πώς αντιμετωπίζει η ΕτΕ την ειδικότητά μας, πώς προέκυψε σαν ειδικότητα μέσα από την ΕτΕ, αν υπάρχει θέση στην αγορά για τους απόφοιτους και κατά πόσο θα τους στηρίξει η ΕτΕ και, φυσικά, δε θα μπορούσε να μη ζητηθεί η γνώμη του για το τι θα ήθελε η ΕτΕ από την πλευρά των σπουδαστών και αποφοίτων της ειδικότητάς μας, καθώς επίσης και τι θα μας συμβούλευε, ώστε να καλλιεργηθεί μια αρμονική συνεργασία ανάμεσα στις δύο πλευρές, ουσιαστικά, του ίδιου νομίσματος.

Τα βασικά συμπεράσματα της συνέντευξης είναι τα εξής:

- Το μοντέλο «ήλιος και θάλασσα» είναι πεπερασμένο, επειδή οι σύγχρονοι τουρίστες προτιμούν να συνδυάζουν την ξεκούρασή τους με τη μάθηση, οπότε επιδιώκουν να γνωρίσουν και το πολιτιστικό κομμάτι της χώρας που επισκέπτονται.
- Όσο καλύτερη και στοχευμένη είναι η προβολή της Ελλάδας και του πολιτισμού της, τόσο πιο πολύ αυξάνει και η ποιότητα του τουρισμού προς αυτήν.
- Προς το παρόν, η Ελλάδα δεν έχει τρόπο να εκτιμήσει τα ακριβή μεγέθη της αύξησης στον τομέα του ΘΤ, ωστόσο με έμμεσους τρόπους διαπιστώνεται η διαρκής άνοδος κάθε χρόνο.

-Η εθνικότητα των τουριστών-προσκυνητών του ΘΤ είναι πάσης φύσεως, ωστόσο κυριαρχεί το ποσοστό ομόδοξων και Χριστιανών.

-Οι Ρώσοι αποτελούν σημαντικό παράγοντα στην ανάπτυξη του ΘΤ στην Ελλάδα, ωστόσο οφείλουμε να αντιμετωπίζουμε με τη δέουσα σοβαρότητα και επαγγελματισμό το συγκεκριμένο γκρουπ ανθρώπων και όχι να θεωρούμε δεδομένες κάποιες καταστάσεις, επειδή ακριβώς, εμπλέκονται πολλοί παράγοντες ώστε οι Ρώσοι να επιλέξουν την Ελλάδα ως προορισμό ΘΤ ή γενικότερου τουρισμού.

-Η ΕτΕ, στα πλαίσια της καλής και στοχευμένης προβολής της Ελλάδας, συνεργάζεται συστηματικά με το Υπουργείο Τουρισμού και τον ΕΟΤ, συμμετέχοντας σε αρκετές διεθνείς εκθέσεις τουρισμού ετησίως. Επίσης, έχει κάνει επαφές και έχει υπογράψει Πρωτόκολλα Συνεργασίας με ομόδοξες χώρες (Κύπρος, Ρωσία, Βουλγαρία προς το παρόν) και συνεχίζει προς αυτήν την κατεύθυνση και με άλλες χώρες. Αναφορικά με τα άλλα χριστιανικά δόγματα, είναι σε επικοινωνία με τον οργανισμό Opera Romana Pelegrinagi της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας τα 3 τελευταία έτη και γενικότερα, η ΕτΕ είναι ανοιχτή και προς τον υπόλοιπο κόσμο.

-Πολύ σημαντική είναι η συμμετοχή της ΕτΕ στο πρόγραμμα InterregIV της ΕΕ σε συνεργασία με την Κύπρο και αφορά την ψηφιοποίηση Μητροπόλεων του Βορείου Αιγαίου, αρχικά, και κατ' επέκταση στην υπόλοιπη Ελλάδα.

-Αναφορικά με τους διάφορους κινδύνους που ελλοχεύουν από τις πολυπληθείς επισκέψεις ή την πιθανή εμπορευματοποίηση των ιερών προσκυνημάτων, η ευθύνη βαραίνει τόσο τους προσκυνητές-τουρίστες όσο και το προσωπικό που βρίσκεται και διακονεί στο εκάστοτε προσκύνημα. Τα πάντα είναι θέμα χαρακτήρα, συνείδησης, σεβασμού, παιδείας, κατάλληλης εκπαίδευσης, το πώς βιώνει και εφαρμόζει ο καθένας την χριστιανική πίστη και τα στάνταρ αυτής.

-Οι θρησκευτικοί τουρίστες-προσκυνητές συνήθως επιλέγουν έναν τόπο ανάλογα με την εσωτερική ανάγκη που θέλουν να καλύψουν. Μπορεί να είναι (1) ιερά λείψανα Αγίων ή κειμήλια ή θαυματουργικές εικόνες είτε της Παναγίας είτε Αγίων, μπορεί να είναι η (2) ιστορικότητα ή ο (3) περιβάλλον χώρος, (4) μοναστηριακά διατροφικά προϊόντα με αξία Π.Ο.Π. ή (5) προϊόντα εκκλησιαστικής τέχνης, π.χ. προσεγμένες εκδόσεις κ.ο.κ.

-Το κατά πόσο ένα προσκύνημα είναι γνωστό στον κόσμο, δεν εξαρτάται μόνο από το είδος των παραπάνω στοιχείων που διαθέτει, αλλά κυρίως από την εξωστρέφεια των ανθρώπων που διαχειρίζονται και διακονούν τον εκάστοτε χώρο. Άλλωστε υπάρχει τέτοια πληθώρα και πλούτος σε προσκυνήματα στην Ελλάδα, που είναι αδύνατο να τα γνωρίζει κάποιος όλα εάν δεν γίνει στοχευμένη προβολή αυτών.

-Η δουλειά της ΕτΕ βασίζεται σε 4 βασικούς Πυλώνες: 1) Ενίσχυση της Πίστewς, 2) Ιστορικός, 3) Πολιτισμός και Πολιτιστικά Στοιχεία, 4) Οικολογία.

Απόφοιτοι και Σπουδαστές

-Η ΕτΕ αντιμετωπίζει πάρα πολύ θετικά την ειδικότητα του «Θρησκευτικού Τουρισμού και των Προσκυνηματικών Περιηγήσεων», ωστόσο, μέγιστης σημασίας για την πρόοδο κάποιου απόφοιτου της ειδικότητας αυτής είναι η σύνδεσή του με την ΕτΕ και τον φυσικό χώρο των μνημείων και των προσκυνημάτων. Διαφορετικά θα είναι αποκομμένος από αυτό που σπούδασε και προφανώς όχι τόσο επιτυχημένος σε αυτό που θέλει να επιτύχει. Η προσέγγιση, η γνωριμία, η αλληλεπίδραση των 2 μερών (ΕτΕ και σπουδαστές-απόφοιτοι) είναι απαραίτητες για την εποικοδομητική συνεργασία, την προώθηση, ανάδειξη και προστασία των μνημείων και προσκυνημάτων της Ελλάδας!